

IVAN I SINOPTICI: IVAN KAO 'DUHOVNO' EVANĐELJE¹

ANTO POPOVIĆ

Izlaganje sa znanstvenog skupa
Primljeno 2/94
UDK 226.5:226.1

Sažetak

PITANJE odnosa Ivanova evanđelja i evanđelja sinoptika postavlja se kao nezaobilazno u okviru kompozicije odnosno procesa nastanka i izvora ukomponiranih u cjelinu Ivanova evanđelja. Između Ivanova evanđelja i evanđelja sinoptika postoje i dodirne točke i razilaženja. Na dodirnim točkama počiva pretpostavka o ovisnosti Ivanova evanđelja o sinopticima, a iznimno je rijetka pretpostavka o obrnutoj ovisnosti - sinoptika o Ivanovu evanđelju, dok se na razlikama odnosno na specifično ivanovskom materijalu temelji pretpostavka o neovisnosti Ivanova evanđelja o sinopticima.

Autor ponajprije predočava činjeničnu sliku odnosa Ivanova evanđelja i sinoptika, a potom ukazuje na okolnosti koje su dovele do specifičnosti Ivanova evanđelja. Tako se pokazuju dodirne točke i razlike u sadržaju između Ivana i sinoptika, zatim literarne specifičnosti Ivanova evanđelja, geografska i kronološka specifičnost Ivanova evanđelja te Ivanova teološka specifičnost.

Na kraju autor postavlja pitanje koji su faktori doveli do te Ivanove posebnosti i kako tu posebnost treba shvatiti u odnosu na sinoptike. Ivanovska zajednica odigrala je ključnu ulogu u karakterično ivanovskom prericanju i oblikovanju zajedničke tradicije, a Ivanovo evanđelje u konačnom obliku htjelo je istaknuti one crte u prikazu Isusa, koje u sinoptičkim evanđeljima nisu došle do punog izražaja.

Pitanje odnosa Ivanova evanđelja i sinoptika postavlja se kao nezaobilazno u okviru kompozicije odnosno procesa nastanka i izvora ukomponiranih u cjelinu Ivanova evanđelja. Između Ivanova evanđelja i sinoptika postoje dodirne točke i razilaženja. Na dodirnim točkama počiva pretpostavka o ovisnosti Ivanova evanđelja o sinopticima, a iznimno je rijetka pretpostavka o obrnutoj ovisnosti sinoptika o Ivanovu evanđelju, dok se na razlikama odnosno na specifično ivanovskom materijalu temelji pretpostavka o neovisnosti Ivanova evanđelja o sinopticima.

Ovo izlaganje u prvom dijelu predočava činjeničnu sliku odnosa Ivanova evanđelja i sinoptika, a u drugom dijelu ukazuje na

okolnosti koje su dovele do specifičnosti Ivanova evanđelja.

- 1 Ovaj se članak, kako u strukturi, tako i u sadržaju, najvećim dijelom oslanja na djelo J. Blinzler, *Johannes und die Synoptiker*. Stuttgarter Bibelstudien 5 (Verlag Katholisches Bibelwerk - Stuttgart, 1965). Blinzlerova struktura izlaganja dijelom je izmijenjena, sadržajno dopunjena i proširena uz pomoć dodatne literature: R.E. Brown, *The Community of Beloved Disciple*. (Paulist Press - New York, 1979); P. Perkins, 'The Gospel according to John', u: *The New Jerome Biblical Commentary*. izd. R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy (Prentice Hall - New Jersey, 1990) 942-985; F.J. Moloney, 'Johannine Theology', u: *The New Jerome Biblical Commentary*. 1417-1426; R. Kysar, 'The Gospel of John', u: *The Anchor Bible Dictionary*. izd. D.N. Freedman (Doubleday - New York, 1992) III, 912-931.

SADRŽAJNO DODIRNE TOČKE IZMEĐU IVANA I SINOPTIKA

Činjenica je da Ivanovo evanđelje ima relativno velik broj dodirnih točaka s Markovim i Lukinim, a u manjoj mjeri s Matejevim.

Sličnosti u pripovjedačkom materijalu

I Ivan i sinoptici donose sljedeće narativne tekstove: Djelovanje Ivana Krstitelja (1,19-34 usp. Mt 3,1-12; Mk 1,4-8; Lk 3,1-20); Poziv prvih učenika (1,35-41 usp. Mt 4,18-22; Mk 1,16-20); Čišćenje hrama (2,13-16 usp. Mt 21,10-17 = Mk 11,11-17, Lk 19,45-46); Nahranjivanje mnoštva (6,1-13 usp. Mt 14,13-21 = Mk 6,32-44, Lk 9,10-17); Hodanje po vodi (6,16-21 usp. Mt 14,22-33 = Mk 6,45-52); Petrova ispovijest vjere (6,67-71 usp. Mt 16,13-20; Mk 8,29); Pomazanje u Betaniji (12,12-19 usp. Mt 26,6-13; Mk 14,3-9; Lk 7,36-50); Posljednja večera (13,1-10 usp. Mt 26,26-30; Mk 14,22-25); Najava izdaje (13,21-30 usp. Mt 26,20-25; Mk 14,17-21); Predskazanje Petrove zataje (13,36-38 usp. Mt 26,31-35; Mk 14,16-31); Dodirne točke između Ivana i sinoptika nalaze se još u užem opisu muke: Isusovo uhićenje (Iv 18,1-11; Mk 14,43-52); muka (Iv 18,12-19,30; Mk 14,53-15,41); pokop i prazni grob (Iv 19,38-20,10; Mk 15,42-16,8); zatim u opisu Isusovih uskrsnih ukazanja: ženama (Iv 20,11-18; Mt 28,9-10); učenicima u Jeruzalemu (Iv 20,19-23; Lk 24,36-49); Isus se ukazuje učenicima u Galileji (Iv 21,1-19; Mt 28,16-20).

Ivanov opis ozdravljenja sina kraljevskog službenika (Iv 4,46-54) vjerojatno predstavlja paralelu izvještaju ozdravljenja stotnikova sluga kod Mt 8,5-13 i kod Lk 7,1-10.

Isusove izreke

Izreke ivanovskog Isusa, i kad sadrže prizvuk Gospodinovih sinoptičkih izjava, uglavnom se javljaju u drugačijem kontekstu od onog sinoptičkog. Kao zajedničke mogu se navesti sljedeće izreke:

Iv 2,19: Odgovori im Isus: "Razvalite ovaj hram i ja ću ga u tri dana podići." (usp. Mk 14,58; 15,29); Iv 3,3: "Zaista, zaista,

kažem ti: tko se ne rodi nanovo, odozgor, ne može vidjeti kraljevstva Božjega!" (usp. Mt 18,3); Iv 3,35: "Otac ljubi Sina i sve je predao u ruku njegovu." (usp. Mt 11,27); Iv 4,44: Sam je Isus doduše izjavio da prorok nema časti u svom zavičaju. (usp. Mk 6,4); Iv 5,23: "Tko ne časti Sina, ne časti ni Oca koji ga posla." (usp. Lk 10,16; Mt 10,40); Iv 12,25: "Tko ljubi svoj život, izgubit će ga. A tko mrzi svoj život na ovome svijetu, sačuvat će ga za život vječni." (Mk 8,35 par.); Iv 13,16: (ponovljeno u 15,20) "nije sluga veći od gospodara." (usp. Mt 10,24); Iv 13,20: "Tko primi onoga kojega ja šaljem, mene prima. A tko mene primi, prima onoga koji je mene poslao." (usp. Mt 10,40; Mk 9,37 par.); Iv 15,7: "... što god hoćete ištite i bit će vam." (usp. Mk 11,24); Iv 16,23: "U onaj me dan nećete ništa više pitati. Zaista, zaista, kažem vam: što god zaištete od Oca, dat će vam u moje ime." (usp. Mk 11,24); Iv 16,32: "Evo dolazi čas i već je došao: raspršit ćete se svaki na svoju stranu i mene ostaviti sama." (Mk 14,27 par.); Iv 18,11: "Čašu koju mi dade Otac zar da ne pijem?" (usp. Mk 14,36); Iv 20,23: "Kojima otpustite grijeh, otpuštaju im se; kojima zadržite, zadržani su im." (Mt 18,18).

SADRŽAJNE RAZLIKE IZMEĐU IVANA I SINOPTIKA

Razlike između Ivana i sinoptika daleko su brojnije od dodirnih točaka.

Razlike u pripovjedačkom materijalu

Od dvadeset devet sinoptičkih opisa čuda Ivan preuzima samo tri: Ozdravljenje sina kraljevskog službenika (4,46-54); Nahranjivanje mnoštva (6,1-13) i Hodanje po vodi (6,16-21). Ivan, međutim, donosi 5 novih čuda koja nisu zabilježili sinoptici: Svadba u Kani (2,1-11); Ozdravljenje bolesnog na kupalištu Bethesda (5,1-9); Ozdravljenje slijepca od rođenja (9,1-7); Uskrsnuće Lazara (11,1-44); Čudesni ulov ribe nakon uskrsnuća (21,1-14).

Upadljivo je, nadalje, izostajanje u Ivanovu evanđelju vrlo važnih sinoptičkih

narativa, kao što je Isusovo krštenje i kušnja (usp. Mk 1,9-13), Petrova ispovijest vjere u Isusa u Cezareji Filipovoj (usp. Mk 8,27-30), preobraženje (npr. Mk 9,2-10) i ustanova euharistije (usp. Mk 14,22-25).

Ivanovo evanđelje, međutim, sadrži znatan broj pripovijedanja koja su specifično ivanovska, u koja - pored već spomenutih opisa čuda - pripada razgovor s Nikodemom (Iv 3,1-13) i razgovor sa Samarijanom (Iv 4,1-42 uz dodatno spominjanje Nikodema u 7,50sl. i 19,39), pranje nogu učenicima (Iv 13,1-20), razgovor s Pilatom (18,28-19,16).

Isusovi govori

Isusovi govori, kojima obiluje Ivanovo evanđelje, kako po stilu tako i po sadržaju upadno se razlikuje od prva tri evanđelja. Za razliku od prva tri evanđelja, u kojima su Isusovi govori u stvari zbirke izreka ili kratkih govora, Ivanov Isus govori naširoko i uz ponavljanja (usp. Mt 5-7 s Iv 14-16). Većina Isusovih govora u Ivanovu evanđelju bez paralela su kod sinoptika. Čak govor o dobrom pastiru (10,1-18; usp. Mt 18,10-14) i o istinskom trsu (15,1-6; usp. Mt 20,1-16), za koje postoji određena sinoptička sličnost, imaju ipak sasvim vlastite ivanovske crte.

LITERARNE SPECIFIČNOSTI IVANOVA EVANĐELJA

Za razliku od sinoptičkih evanđelja koja su, izuzimajući opis muke, sastavljena od pojedinačnih izvještaja, pojedinačnih izreka ili grupa izreka, više ili manje labavo povezanih, Ivanovo evanđelje se sastoji od čitavog niza tematski oblikovanih kompozicija, koje se često nadovezuju na prethodni događaj (Iv 4,46 podsjeća na Iv 2,1sl.). Stoga pripovijedanja Ivanova evanđelja, za razliku od sinoptičkih pripovijedanja, ostavljaju dojam zaokruženosti i jedinstvenosti.

Glede rječnika, u Ivanovu evanđelju ili potpuno izostaju ili se rijetko javljaju karakteristični sinoptički izričaji kao što su 'kraljevstvo Božje' odnosno 'kraljevstvo nebesko', 'saducejji', 'pismoznanci', 'opro-

stiti', 'demoni', 'carinici', a javlja se specifično ivanovski rječnik: 'život', 'svjetlo', 'tama', 'istina', 'svijet', 'židovi', 'znati', 'Branitelj'. 'Otac' kao naziv za Boga, iako nije potpuno odsutan iz sinoptičkih evanđelja, ipak je specifično ivanovski jer je to ustaljeni naziv kod Ivana. Slično je specifičan ivanovski izričaj 'koji me posla' kao bliže određenje Oca. Dvostruko 'amen' jedino se javlja kod Ivana (Iv 1,51; 10,1; 12,24). 'Ja sam' formula u njenim različitim oblicima česta je kod Ivana (npr. 6,20.35.51; 8,24; 15,5), dok se rijetko susreće u prva tri evanđelja.

Prispodobne kao literarni žanr tako karakterističan za sinoptička evanđelja, izostaju u Četvrtom evanđelju.

GEOGRAFSKA I KRONOLOŠKA SPECIFIČNOST IVANOVA EVANĐELJA

Postoje razlike između Ivana i sinoptika u prikazu geografskog prostora na kojem se odvijalo Isusovo javno djelovanje. Sinoptici prikazuju Isusovo djelovanje s početkom u Galileji, koje se nastavlja tu i u okolnim područjima, a završavaju ga opisom putovanja do Jeruzalema, gdje Isus, nakon kratkog boravka, umire (i uskrsava). Ivan, međutim, izvješćuje o tri putovanja od Galileje do Jeruzalema (2,11; 5,1 i 7,10). Dakle, Ivan prikazuje Isusovo javno djelovanje naizmjenično u Galileji i Judeji.

S tom geografskom razlikom čvrsto je povezana razlika u dužini trajanja Isusova javnog djelovanja. Sinoptici poznaju samo jednu svetkovinu pashe iz Isusova javnog djelovanja, pashu Isusove smrti, i iz tog se izvodi zaključak o Isusovu jednogodišnjem javnom djelovanju. Ivan, pak, spominje tri pashe: 2,13 (tzv. nikodemska pasha), 6,4 (tzv. pasha umnažanja kruhova) i 11,55 (tzv. pasha smrti). Prema tome, Isusovo javno djelovanje u Ivanovu evanđelju traje više od dvije pune godine. Nadalje, Ivanov opis Isusova posljednjeg boravka u Judeji i Jeruzalemu traje jedno polugodište: Isus tu boravi od Blagdana sjenica (7,2), preko blagdana posvete hrama (10,22) do pashe smrti (11,55; 12,1; 18,28), za razliku od si-

noptika, koji bilježe vrlo kratki Isusov posljednji boravak u Jeruzalemu. Prema Marku, taj boravak je trajao samo jedan tjedan (Mk 11-15).

Postoje također razlike u rasporedu građe i kronologiji opisanih događaja. Očišćenje hrama jasan je primjer za razliku u rasporedu građe: taj događaj kod Ivana je donesen u prvom dijelu (Iv 2,13-20), a kod sinoptika u drugom dijelu evanđelja (Mk 11,11-17). Najznačajnija razlika u kronologiji svakako je neslaganje glede dana Isusova raspinjanja: dok su sinoptici suglasni da se raspinjanje dogodilo na dan Pashe, tj. 15 nisana (Mk 14,12; 15,42), prema Četvrtom evanđelju Isus je raspet dan ranije, dan uoči Pashe, 14 nisana (Iv 18,28; 19,14).²

IVANOVA TEOLOŠKA SPECIFIČNOST

Za razliku od sinoptičkih evanđelja, u čijem je središtu navještaj kraljevstva Božjega odnosno kraljevstva nebeskoga, kod Ivana je središnja tema samoobjava vječnoga Sina Božjega. Ivanovo evanđelje je usredotočeno na tajnu Isusove osobe, njegovu preegzistenciju, njegov odnos prema Ocu, njegov dolazak u svijet, njegovu zadaću u svijetu, njegov povratak Ocu. I u sinoptičkim evanđeljima zacijelo se javljaju izričaji koji svjedoče o Isusovoj jedincatoj svijesti. Međutim, Isusovo 'ja' nije kod sinoptika ni izbliza toliko u središtu Isusovih govora kao kod Ivana: 'Ja sam svjetlo svijeta' 8,12; 'Ja sam kruh života' (6,35); 'Ja sam uskrsnuće i život' (11,25); 'Ja i Otac smo jedno' (10,30); 'Prije nego je Abraham bio, ja jesam' (8,58).

Isusovo mesijanstvo kod sinoptika tek se postupno razotkriva (Mk 1,24; 3,11; 8,27-29; 11,1-11) i dolazi do punog izražaja u dvije kristološke kulminacijske točke opisa muke (Mk 14,62; 15,39). Kod Ivana, naprotiv, Isusovo mesijanstvo je od početka očito onima koji vjeruju ((Iv 1,41-49; 4,26).

Ivanovski Isus ima aureolu božanske onostranosti, a to je postignuto tako što Ivanov prikaz naglašava Isusovu božansku narav više nego što je to slučaj kod sinoptika. Ivanov Isus poznaje misli drugih prije

nego ih oni izreknu (2,24-25); on nema potrebe da moli, zbog svog jedincatog odnosa prema Ocu (11,42); izbavljen je od neprijateljske nakane mnoštva jednostavno jer 'njegov čas nije došao' (7,30). Takvo shvaćanje Isusa sažeto je u kristološkom nazivu četvrtog evanđeliste, koji je upotrijebljen četiri puta, 'jedinorođeni (*monogenes*) Sin' (1,14.18; 3,16.18).

Opisi čuda u Četvrtom evanđelju doprinose jedincatom prikazu Isusa. Čuda se nazivaju 'znacima' odnosno 'znamenjima' (*semeia*, Iv 2,11; 4,54; 20,30). Sinoptička evanđelja koriste ovaj naziv 'znak, znamenje' za čuda samo da ukažu na neopravdani

2 Neslaganje glede datuma Isusova raspinjanja je očigledno. Usprkos tom neslaganju postoji, ipak, nesporna i temeljna suglasnost između Ivana i sinoptika: i sinoptička evanđelja i Ivanovo evanđelje suglasni su da je dan Isusove smrti bio petak. Ivan i sinoptici se razilaze glede datuma tog petka, tj. da li je petak bio dan pashe (sinoptici) ili dan uoči pashe (Ivan).

Prema sinoptičcima Isus je slavio pashalnu večeru u četvrtak uvečer (Mk 14,12-16). Zakon je propisao da taj objed bude uvečer 14. nisana, tj. početak 15. nisana. Dan Isusove smrti bio je prema tome prvi dan svetkovine pashe, 15. nisana. Prema Ivanu, Isus je bio raspet na dan kad su Židovi slavili pashalnu večeru (Iv 18,28), dakle 14. nisana.

Bez obzira na to za koji će se datum netko odlučiti, potrebno je priznati da postoje teškoće. Prednost se ipak daje Ivanovu datiranju. U prilog tom datiranju govori uobičajeno ranokršćansko poistovjećivanje Isusa s pashalnim janjetom. Na temelju 1 Kor 5,7 (također 1 Pt 1,19) zaključuje se da je za Pavla i za čitatelje poslanice popodne 14. nisana bilo poznato kao datum Isusova raspinjanja.

Rješenje koje daje zapravo i Ivanovom i sinoptičkom datiranju Isusove smrti temelji se na otkrićima Qumrana. Ta otkrića nedvojbeno su pokazala da se liturgijski kalendar qumranske zajednice ravnao prema solarnom kalendaru, za razliku od službenog židovstva koje se ravnalo prema lunarnom kalendaru. Ovo rješenje polazi od pretpostavke da se Isus, poput qumranske zajednice, držao solarnog kalendara. Prema ovom kalendaru qumranske zajednice pasha je uvijek bila srijedom. Kad sinoptici izvješćuju da je posljednja večera bila pashalna večera, imaju pravo: Isus je slavio pashalnu večeru prije svoje smrti, tj. utorak uvečer (prema židovskom običaju svetkovina otpočinje vigilijom, tj. večer uoči svetkovine). Kad Ivan izvješćuje da je Isus raspet dan uoči pashe, također ima pravo: Ivan, naime, ima pred očima lunarni, tj. službeni židovski kalendar, prema kojemu je taj dan bio petak, 14. nisana.

zahtjev za demonstracijom moći (Lk 11,29). Četvrti evanđelist shvaća Isusova čudesna djela na način sasvim drugačiji od sinoptičkih evanđelja. U prva tri evanđelja čuda su nagovještaj Božjeg kraljevstva koje nastupa po Isusovu navještaju (Lk 11,20). Kod Ivana čudeša su pokazatelji identiteta Isusove osobe. Čuda su, zatim, objava Isusove božanske slave (2,11; 9,3; 11,4), a ne toliko Isusov milosrdni odgovor na patnju ljudi.

Ivan donosi daleko manji broj čuda (8) nego sinoptici (29), međutim, priroda čudnog naglašenija je kod Ivana nego kod sinoptika. Ozdravljenje se događa s udaljenosti (4,43-53). Mrtvac koga je povratio u život, bio je pokopan četiri dana (Iv 11,39, za razliku od Mk 5,35-42). Isus ne samo da hoda po vodi, nego čini da čamac odmah pristane uz obalu (6,16-21, za razliku od Mk 6,45-52). On pretvara običnu vodu u najbolje svadbene vino (Iv 2,1-11). Takvo naglašavanje kvalitete čudesnosti pojačava prikaz jedincatosti čovjeka Isusa.

Sinoptici bilježe velik broj uputa o moralnom vođenju života (propovijed na Gori). Ivanovo evanđelje govori također više puta o obdržavanju zapovijedi (14,15; 14,21 itd.), ali nikada ne ističe određene obveze, kao što je obveza molitve, posta i tomu slično, nego sažima Isusovu etiku u zapovijed bratske ljubavi, koja je izoštrano naglašena (13,34; 13,35; 15,12.13.14 itd.).

U ivanovskim raspravama s rabinima ne radi se, kao kod sinoptika, o neslaganju u tumačenju zakona, nego o pitanju vjere odnosno nevjere. Za razliku od sinoptičkih evanđelja, ne postoji nikakav drugi oblik sukoba u pripovijedanju: nikakav poraz demona, nikakva borba protiv neprijateljskih sila prirode, nikakav sukob s učenicima. Od ljudi se traži vjera: tko vjeruje u Isusa kao Sina Božjega, objavljenoga Boga, donositelja spasenja - spasitelja, već sada prima vječni život; tko odbacuje ovu vjeru, zapada već sada u vječnu propast.

U ivanovskoj eshatologiji jasno se uočava premještanje naglaska. Izostaju apokaliptički sinoptički tekstovi (Mk 13 par.), a kad se govori o sudu, to nije sud na kraju dana, nego sud koji se ostvaruje u sadašnjosti.

Ipak, Ivan također poznaje predodžbu dovršenja (5,28.29).

KAKO OBJASNITI SPECIFIČNO IVANOVSKO I ZAJEDNIČKO SA SINOPTICIMA?

Svaki pokušaj odgovora na to pitanje treba uzeti u obzir ulogu ivanovske zajednice u kojoj je i za koju je oblikovano Ivanovo evanđelje. O toj zajednici se može reći sljedeće: Ivanovska zajednica bila je izvorno zajednica židovskih kršćana, a život zajednice odvijao se s početka u okviru sinagoge u Palestini. Nastanak i daljnji život zajednice na poseban način je vezan uz lik Ljubljenog Učenika. U jednom trenutku ivanovska zajednica je bila odsječena od sinagoge, jer je službeno židovstvo odlučilo protjerati iz sinagoge one koji su vjerovali u Isusa (9,22-23; 16,1-4a). Žestina osude 'Židova' ukazuje da je protjerivanje imalo visoku cijenu. Zajednica je isto tako dala do znanja da istinski ivanovski kršćani ne mogu više ostati u sinagogi. Nakon toga je vjerojatno uslijedilo premještanje iz Palestine, izvornog mjesta ivanovske zajednice, u dijasporu. Kasnija crkvena tradicija smješta novo boravište ivanovske zajednice u Efez.

Zapisivanje ivanovskih tradicija očito je bio dio života zajednice. To je mogao biti rezultat 'ivanovske škole' učenika Ljubljenog Učenika i učitelja unutar ivanovskih crkava. Evanđelje je sastavljeno poslije krize prouzročene protjerivanjem kršćana iz sinagoge.

Nakon što je jedanput ivanovska zajednica bila silom odsječena od židovskih korijena, čini se da su se dogodile dodatne izmjene. U nekada izvorno židovsko-kršćanskoj zajednici sada raste neprijateljstvo prema službenom židovstvu, što je razlog za negativnu upotrebu naziva 'Židovi' kroz cijelo Evanđelje, a istodobno se povećava otvorenost prema stranom svijetu unutar kojeg zajednica sada mora živjeti i propovijedati svoj jedincati oblik kršćanstva.

U ozračju ove zajednice postupno se razvilo neovisno shvaćanje prioriteta zakona ljubavi nad zakonom autoriteta, što je

razlog 'superiornosti' Ljubljenog Učenika nad Petrom kroz cijelo Evanđelje. Ivanovska zajednica radikalno je razvila novu i višu kristologiju (Isus kao logos, sin Božji, 'poslan' od Oca 'odozgor' 'dolje'), na način koji je gotovo nepoznat sinoptičkim evanđeljima. Razvila je nadalje posebnu pneumatologiju (Branitelj) i etiku utemeljenu na zakonu ljubavi, bez naglašavanja posljednjeg suda na kraju vremena i njegove restriktivne uloge za ponašanje.

Ivanovske poslanice svjedoče da je to bio rizičan proces. U ivanovskim poslanicama nalaze se tragovi daljnje povijesti ivanovske zajednice, nepovratno podijeljene u najmanje dvije struje. Postoji grupa koja je 'otišla od nas' (1 Iv 2,19) - tako pišćev opis te grupe (a nismo u stanju nažalost da čujemo njihovu obranu), koja se kretala prema više gnostičkom obliku kršćanstva. Zajednica kako je prikazana u poslanicama čini se da se povukla u više 'standardizirano' kršćanstvo, gdje se važnost osobe Isusa iz Nazareta i povijesnog, fizičkog iskustva njegove patnje i njegove smrti tumačilo bez ambivalentnosti.

Ukratko, s velikom vjerojatnošću može se pretpostaviti da iza Četvrtog evanđelja i sinoptika stoji zajednička *usmena* tradicija, koja je bila ukorijenjena u predivanovskoj kršćanskoj povijesti, a koja je potom bila čuvana i oblikovana u samoj ivanovskoj zajednici. U procesu očuvanja i rasta ove tradicije ivanovska je zajednica dala materijalu o Isusu posebnu interpretaciju i prevela ga u jedincati svijet slika i jezika ivanovske zajednice. Ako pogledamo jednu izreku koja je Ivanu i sinoptičima i tradicijski i sadržajno zajednička, kao npr.:

Mk 8,35: 'Tko hoće život svoj spasiti, izgubit će ga; a tko izgubi život svoj poradi mene i evanđelja, spasit će ga.'

Iv 12,25: 'Tko ljubi svoj život, izgubit će ga. A tko mrzi svoj život na ovome svijetu, sačuvat će ga za život vječni.'

Uočavamo tada kako je posebni ivanovski jezik: 'ljubav - mržnja' i 'svijet' i 'vječni život' zajedničkom tradicijskom materijalu dao specifično ivanovsku formulaciju.

DUHOVNO EVANĐELJE

Kako je četvrti evanđelist želio da njegov prikaz Isusa bude shvaćen pored sinoptičkih prikaza? Najstariji poznati odgovor na to pitanje daje izjava Klementa Aleksandrijskog, koju donosi Euzebije Cezarejski, *Historia Ecclesiastica*, VI 14,7: 'Ivan je, jer je uvidio da su u drugim evanđeljima prikazane tjelesne stvari, na nagovor svojih prijatelja i potaknut božanskim duhom napisao duhovno evanđelje.'

Ta izjava nailazila je na različita tumačenja. Ona, nedvojbeno, pripisuje četvrtom evanđelistu nakanu da na neki način dopuni njemu poznata sinoptička evanđelja. Što se tiče antiteze 'tjelesno' - 'duhovno', nije riječ o suprotnosti tijelo-duša u smislu platonske teorije, prema kojoj je tijelo tamnica duše, pa bi prema tome Četvrto evanđelje bilo duhovno u smislu kao da je ono oslobođenje Kristova navještaja iz tamnice sinoptika. To ni u kom slučaju ne može biti smisao naziva 'duhovno' Evanđelje. Nije riječ o suprotstavljanju tijela i duha, nego više o stoičkom shvaćanju, prema kojemu su tijelo i duša u harmoniji, a princip harmonije i jedinstva između tijela i duše jest duh. U tom smislu treba shvatiti duhovnu dimenziju Ivanova evanđelja u odnosu na sinoptike. Nakana evanđelista prema ovom drevnom svjedočanstvu jest da ranija evanđelja dopuni, prerađujući ih. Klement očito nije mislio na dopunu sa sadržajno-materijalne strane, nego on ponajprije želi naglasiti da evanđelist ističe one crte u slici Isusa koje u starijim prikazima nisu došle do punog izražaja.

Osim toga, Ivanovu nakanu dopune ne treba ni u kom slučaju shvatiti tako kao da je Ivan smatrao svoje evanđelje apsolutnim evanđeljem, kao jedinim važećim navještajem, niti je imao nakanu ovim spisom potisnuti iz crkvene uporabe starija evanđelja, a što pretpostavljaju neki suvremeni autori (P. Corssen, F. Overbeck, E. Schwartz, H. Windisch).

Alfred Wikenhauser jezgrovito sažima i objašnjava specifičnost Ivanova evanđelja u odnosu na sinoptike: 'Dok sinoptici opisuju Isusovo djelovanje, kako su ga doživjeli

Isusovi učenici, Ivan ocrtava Isusov portret tako kako se on jasnije otkrivao stalno dubljem promatranju, duhom prosvijetljenih očiju Ljubljenog Učenika, tijekom njegova života.³

- 3 A. Wikenhauser, *Einleitung in das NT.* (Herder Verlag - Freiburg im Breisgau, 1953) 217. Citat je preuzet iz J. Blinzler, *nav. dj.*, str. 70.